ЯКОВЛЕВА Н. Г., *кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри «Менеджмент туризму»*
Харківський соціально-економічний інститут

ВПЛИВ ТУРИЗМУ НА ПОЛІПШЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Як свідчить світова практика, туризм у сучасних умовах є однією з найбільш прибуткових галузей економіки, поступаючись нафтовидобувній промисловості та автомобілебудуванню. Він формує значну частину світового валового продукту (до 10 %), залучає до 7 % світових інвестицій, створює велику кількість нових робочих місць і є важливою статтею податкових надходжень у багатьох країнах. Питома вага туризму у світовому експорті також значна та складає приблизно 10–11 % від його загального обсягу. Надходження з туристичних подорожей у світовому масштабі становлять понад 500 млрд дол. США щорічно [1]. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом створення прибутків.

Крім того, туризм є галуззю, що розбудовується найбільш динамічно. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), зробленими в 2010 р., в 2012 р. число мандрівників повинно було досягти рекордної відмітки в 1 млрд., в 2020 р. – 1,4 млрд, а до 2030 р. – 1,8 млрд [2]. Фактично, в 2012 р. ринок туризму виріс більш ніж на 4%, а кількість міжнародних відвідувань уперше в історії перевершила мільярдний рубіж і склала 1,035 млрд. Очікується, що така динаміка забезпечить підтримку 297 млн робочих місць.

Крім того, за прогнозами експертів, протягом наступних п'яти років за рахунок туризму у світі буде створюватися 2500 нових робочих місць щодня. Охоплюючи багато секторів економіки, майже неможливим стає визначення точної оцінки кількості працівників, зайнятих у сфері туризму. Реальна оцінка зайнятих у галузі кількості робітників ускладнюється також специфічним характером праці (сезонність, робота за сумісництвом, тимчасова робота та ін.). Характерно, що туризм одна з небагатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не приводить до ско-

© Яковлева Н. Г., 2013

рочення працюючого персоналу, що має важливе значення, оскільки, поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу в суспільстві.

Світовий досвід свідчить, що індустрію туризму можна розбудовувати й у період економічних криз, що має важливе значення для країн Східної Європи. Витрати на створення одного робочого місця тут в 20 раз менше, ніж у промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу в 4 рази вище, ніж в інших галузях господарства. Прикладом можуть бути такі країни, як Аргентина, Бразилія, Мексика, Єгипет, Туніс, Перу та ін., які для розв'язання кризових явищ в економіці зробили ставку на туризм.

Вплив туризму на економіку країни не обмежується внеском у внутрішній валовий продукт і внутрішній регіональний продукт, надходженнями в державний бюджет, зростанням зайнятості, це ще й валютні надходження від іноземного туризму, ефект від реалізації екологічних і соціальних проектів для працівників та місцевого населення. Крім того, будучи одним з ефективних засобів структурної перебудови економіки й зміни пріоритетів суспільного розвитку, туризм впливає не тільки на всі ключові сектори економіки сучасної держави, але й на всі сторони життя цивілізованого суспільства [3].

До позитивних рис туризму слід віднести той факт, що будучи спрямованим головним чином на вирішення певних соціальних завдань, у числі яких – забезпечення відпочинку працюючих, відновлення життєвих сил, здоров'я всього населення, він несе глибоку соціальну функцію. Туризм також «сприяє більш глибокому розумінню менталітету інших народів, зміцненню зв'язків, зниженню напруги й навіть запобіганню конфліктів» [4].

Таким чином, на сьогодні рекреація і туризм виходять на передові позиції світової економіки, показуючи стабільний динамічний ріст та охоплюючи багато аспектів діяльності.

Характерно, що сучасну індустрію туризму можна розглядати не тільки як самостійний вид економічної діяльності, а і як міжгалузевий комплекс. Пояснюється це тим, що сучасна індустрія туризму, пропонуючи широкий спектр послуг для туристів у ході закордонних поїздок, включає величезний перелік видів діяльності, що забезпечують надання цих послуг (див. табл.).

Таблиця

Перелік видів діяльності, що задіяні у процесі надання туристичних послуг

Доставка туристів у країну й транспортування туристів по країні відвідування (транспорт)
Розміщення туристів (готелі, мотелі, кемпінги та ін.)
Забезпечення туристів харчуванням (ресторани, кафе, бари та ін.)
Реклама туристичного продукту
Послуги туристичних агентств із метою збуту туристичного продукту (розробка маршрутів подорожі, бронювання місць на транспорті й у готелях)
Задоволення культурних потреб туристів (відвідування історичних пам'яток, музеїв, виставок та ін.)
Задоволення ділових і наукових інтересів туристів (участь у наукових конференціях, нарадах тощо)
Робота контрольно-адміністративних органів (оформлення документів, прикордонний, митний контроль та ін.)
Функціонування служб охорони природи, пам'ятників, музеїв, театрів та ін.
Забезпечення туристів засобами зв'язку (пошта, телеграф, телефон, факс) і засобами інформації (телебачення, газети, журнали)
Створення та функціонування державних туристичних органів, іноземних юридичних осіб і соціальних туристичних організацій
Задоволення потреб торговельними підприємствами, як загального, так і спеціального призначення (продаж сувенірів, буклетів, листівок, путівників, предметів туристичної амуніції та ін.)
Забезпечення туристичних подорожей послугами страхових компаній
Розваги (казино, атракціони, нічні клуби та ін.)

Враховуючи важливість туристичної галузі для економіки держави, розглянемо перспективи його розвитку в Україні, коли за умови уповільненого розвитку вітчизняних промислових підприємств спостерігається інтенсивний процес відтоку робочої сили із традиційно провідних галузей економіки (металургійної, машинобудівної, оборонної та ін.) у сферу надання послуг. В умовах загальної перебудови української держави, туризм стає діючим засобом формування ринкового механізму ведення господарства, надходження значних коштів у державний бюджет,

однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини. Як згадувалося вище, туризм не тільки прямо або опосередковано охоплює більшість галузей економіки, у числі яких промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок, торгівля, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, сфера побутових послуг, страхування, культура, мистецтво, спорт та інше, але й стимулює їхній розвиток. Отже, від функціонування туризму безпосередньо залежить життєдіяльність понад 40 галузей економіки і приблизно 10–15 % населення України [5].

Саме через те, що туризм займає досить важливе місце в житті сучасного суспільства, держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямків розвитку національної культури й економіки. Стратегічна мета розвитку туризму в Україні полягає в створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій і їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги й історико-культурної спадщини. Це стосується, в першу чергу, таких привабливих туристично-рекреаційних зон, як Автономна Республіка Крим, Волинська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ, де туризм займає провідне місце в розвитку економіки.

Програма дій, орієнтована на досягнення стратегічної мети, зобов'язана бути синхронізована із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідноситись з політикою структурних реформ в економіці України. Вона також зобов'язана враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, який створює сприятливі умови доробки й розробки відповідної вітчизняної нормативно-правової бази туризму.

Слід зазначити, що вигідне геополітичне положення України та існуюча на сьогоднішній день міжнародна ситуація, значно сприяють розвитку туризму в Україні. У зв'язку з розширенням меж ЄС перед нашою країною відкриваються нові можливості. Польща, Угорщина, Чехія, ставши членами європейського спів-

товариства, будуть змушені підняти ціни на свої туристичні послуги до загальноєвропейського рівня, і тут ми повинні не пропустити свій шанс, створивши потужну туристичну індустрію, здатну за якістю наданих послуг конкурувати з європейськими при значно нижчих цінах.

Як і для значної кількості європейських країн, де максимально потужними є туристичні потоки між сусідніми державами, так і для України в перспективі сукупна частка туристичного обміну з Росією, Білоруссю й Молдовою буде коливатися в межах 60 % у загальних обсягах турпотоків. Крім того, сусідні країни будуть забезпечувати й потужні потоки одноденних відвідувачів, у тому числі транзитних, чисельність яких щороку зростатиме.

Таким чином, рекреація та туризм, збільшуючи ефективність національної економіки, можуть, і повинні стати тим локомотивом, який потягне розвиток усієї сфери послуг, і буде сприяти значному зростанню економіки України.

Слід зазначити, що нарощування темпів і підвищення ефективності роботи підприємств сфери рекреації та туризму, становлення туристичної галузі як однієї із провідних галузей вітчизняної економіки стримується нерозв'язаністю низки питань. Особливо слід зазначити проблеми, що вимагають розв'язання з боку держави, у число яких входять:

– недосконаліть законодавства України, що регламентує господарську діяльність підприємств;

– відсутність загальновизнаних затверджених стандартів з охорони навколишнього середовища, Європейського екологічного маркування послуг по тимчасовому розміщенню туристів і послуг на місці розташування табору, Маркування «Зелена планета», Ініціативи «Блакитний прапор» та ін.;

– відсутність статистичної інформації про внутрішній валовий продукт, внутрішній регіональний продукт індустрії туризму (відповідно до методики Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), завантаженню засобів розміщення по регіонах, середній ціні, прибутковості на 1 номер, інформації про розвиток спортивного, ділового й Spa-туризму для оперативного моніторингу ситуації;

– відносно низького рівня інвестицій у будівництво й реконструкцію засобів розміщення туристів та транспортну інфраструктуру України;

– неадекватний механізм оподатковування підприємств індустрії туризму всієї України в цілому й АРК, зокрема:

– обмежений доступ суб'єктів підприємництва, діючих у галузі туризму, до фінансових ресурсів і труднощів, пов'язаних з одержанням кредиту.

Для забезпечення розвитку туризму в Україні необхідно підвищити рівень використання ресурсного потенціалу, професійної підготовки персоналу в індустрії туризму, розвитку транспортної інфраструктури, знизити сезонність і просторову нерівномірність розподілу туристів, підвищити фінансові показники підприємств індустрії туризму та ін.

Невирішеність вищезазначених питань, відсутність чіткої концепції розвитку туристичної індустрії, низький рівень доходів домогосподарств країни, недосконаліть чинного законодавства роблять проблематичним досягнення адекватного рівня туристичної індустрії в Україні.

Список літератури: 1. Цьохла С. Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С. Ю. Цьохла // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2009. – Т. 22 (61). – № 2. – С. 373–380. 2. Энергичный рост международного туризма в первой половине 2011 г.: по состоянию на 21.05.2012: [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://media.unwto.org/ru/press-release/2011-09-15/energichnyi-rost-mezhdunarodnogo-turizma-v-pervoi-polovine-2011-g
3. Кусков А. С., Голубева В. Л., Одинцова Т. Н. / Рекреационная география. – Учебное издание. 4. Холловей Дж. К. Туристический бизнес / Дж. К. Холловей, Н. Тейлор. – К. : Знання. – 2007. – 798 с. 5. Дума Б. В. Влияние туризма на развитие экономики Украины. – Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского 6. Карпенко И. О. Олишевска Ю. А. : материалы научной конференции «Молодые научные работники – географической науке» 27–28 октября, Киев 2006, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – К. – 2006. 7. Данилишин Б. Украина в международных рейтингах устойчивого развития / Б. Данилишин, О. Веклич // Экономика Украины: политико-экономический журнал. – 2008. – № 7. 8. Максимюк М. Н. Оценка состояния и перспективы развития индустрии туризма в Украине. – Культура народов Причерноморья. – 2012. – № 235. – С. 55–61.